

ISSN 0379-7880

ANALELE ȘTIINȚIFICE ALE UNIVERSITĂȚII «AL. I. CUZA» DIN IAȘI
(serie nouă)

OMUL ȘI LIMBAJUL SĂU

Studia lingvistică in honorem Eugenio Coseriu

EXTRAS

Secțiunea III.e

Lingvistică

TOMUL XXXVII / XXXVIII

1991 - 1992

 Editura Universității «Al. I. Cuza»

PRINCIPIILE LINGVISTICII CA ȘTIINȚĂ A CULTURII
Conferință ținută la Universitatea "A.I.Cuza" din Iași, în deschiderea Colocviului
omagial "Eugen Coșeriu - un mare lingvist contemporan", 13 aprilie, 1992

DE

EUGEN COȘERIU

Domnule Rector, domnilor colegi,
Doamnelor, domnișoarelor și domnilor,

Propusesem pentru deschiderea acestui Colocviu să dezbat o problemă generală de încadrare a lingvisticii mele, anume competența lingvistică, însă organizatorii au preferat totuși să vorbesc despre ceva încă mai general, despre principiile lingvisticii ca știință a culturii sau ca știință umanistă, anume fiindcă s-au gândit că aceste principii ar putea fi fructuoase și pentru alte discipline, pentru disciplinele culturii în general, în afara lingvisticii.

Deci, deși același discurs despre principii l-am ținut, cu variante, de mai multe ori, îmi permit să-l mai țin încă o dată, poate într-o nouă variantă, și cer scuze tuturor celor care au auzit deja, care cunosc deja aceste principii, fiindcă le-am expus la Academia de la Chișinău și la Universitatea din Cluj. Este vorba de principiile fundamentale ale lingvisticii, într-un sens ale lingvisticii mele. Însă, tocmai pe baza acestor principii, principiile înseși nu sînt numai principiile unei lingvistici personale, adică a mea, ci, în același timp, - și trebuie să fie de datoria omului de știință să afirme și să creadă aceasta - sînt principiile lingvisticii pur și simplu, fără adjective și fără personalizări. Fără îndoială, aceste principii explică activitatea mea în știință și îi explică mai ales unitatea care, poate, la o privire superficială, nu s-ar putea prezenta. Ceea ce îmi propun acum este să justific tocmai lingvistica mea în diferitele ei forme, aparent, în parte cel puțin, eterogene.

Principiile sînt, ca de obicei cînd este vorba de principii, puține; sînt numai cinci, anume: principiul obiectivității, principiul umanismului, principiul tradiției, principiul antidogmatismului și principiul binelui public sau al responsabilității social-culturale.

1. Principiul obiectivității

Principiul obiectivității este principiul tuturor științelor, nu numai al științelor umaniste sau al științelor culturii. Este principiul stabilit sau formulat de Platon în dialogul despre sofist, *Sophistes*: τὰ ὄντα ὡς ἔστιν - "a spune lucrurile" sau "să spui lucrurile așa cum sînt". În acest dialog despre sofist, Platon a formulat condiția logosului cu adevăr, a logosului adevărat, anume cu această expresie, τὰ ὄντα ὡς ἔστιν λέγειν. Acolo Platon spune cam așa: λέγειν δὲ ὁ ἀληθὴς λόγος τὰ ὄντα ὡς ἔστιν, adică: logusul, expresia cu adevăr, spune lucrurile așa cum sînt, pe cînd logusul fără adevăr sau neadevărat sau fals spune

lucrurile cum nu sînt sau cum sînt numai parțial, numai uneori, numai dintr-un anumit punct de vedere.

Ar părea principiul cel mai greu de aplicat acest principiu general al obiectivității. Ar fi de ajuns să observăm lucrurile, să le înregistrăm și să spunem cum sînt. Însă, în realitate, este principiul cel mai greu de aplicat și nu ne reușește aproape nici o dată să-l aplicăm într-adevăr, fiindcă lucrurile le vedem întotdeauna într-o anumită situație istorică, în anumite contexte, dintr-un anumit punct de vedere, într-o anumită perspectivă. Deci, la fiecare pas se prezintă necesitatea de a admite alte puncte de vedere, de a recunoaște, în fiecare mod de a pune o problemă, o parțializare. Ceea ce este important atunci este să ne dăm seama în ce măsură am parțializat, am adoptat o anumită perspectivă, un anumit punct de vedere. Vom încerca deci să admitem pluralitatea punctelor de vedere, care numai toate împreună ne pot ajuta - pînă la un anumit punct, cel puțin -, ne pot reda obiectul în totalitatea sa, așa cum se prezintă el pentru cunoașterea intuitivă. Acest principiu al obiectivității înseamnă, în domeniul nostru, însă și în alte domenii, înseamnă tocmai această pluralitate de puncte de vedere și continuitate de cercetare și, în același timp, cum vom vedea, o anumită generozitate chiar cu privire la pozițiile contrare poziției noastre.

Acest principiu al obiectivității are ca urmare sau corolar principiul universalității. Altfel spus, tocmai dacă spunem lucrurile așa cum sînt sau încercăm să spunem lucrurile așa cum sînt, aceste lucruri sînt nu numai pentru noi așa, ci - cel puțin într-un sens ideal - pentru toți oamenii, pentru cei care, de bună credință, s-ar apropia de aceleași lucruri și ar vrea să le studieze. În același timp, această obiectivitate implică universalitatea afirmațiilor pe care le formulăm cu privire la lucruri și, în același timp, aspirația la universalitate.

Ne opunem deci ideii unei științe care ar fi știință pentru noi, pentru un anumit timp sau pentru o anumită situație socială sau politică. Știința trebuie construită cu aceeași obiectivitate și cu aceeași universalitate în orice moment și în orice situație, chiar cu sacrificiul eventual al libertății fizice. În același timp, înseamnă că, din orice punct de vedere și din orice poziție - să zicem așa - geografică privim aceleași lucruri, care interesează pe toată omenirea, toate problemele științifice sînt probleme ale noastre, că nu ne restrîngem la ceea ce este al nostru într-un sens limitat, local sau - așa cum spuneam eu într-un alt context - toate lucrurile care sînt ale altora sînt și ale noastre, și chiar mai mult ale noastre decît cele care sînt numai ale noastre, fiindcă sînt și ale altora, sînt ale omenirii; ele lărgesc orizontul nostru istoric și ne fac să participăm tocmai la problemele omenirii întregi. Cu o altă formulare mai completă, Aristotel nu este un filosof grec, ci este un filosof al nostru, al tuturor oamenilor și deci a ne ocupa de Aristotel nu înseamnă a ne ocupa de ceva străin.

2. Principiul umanismului

Acest principiu decurge, pentru științele culturii, din principiul obiectivității. Dacă scopul științei și criteriul științei este de a spune lucrurile așa cum sînt, atunci, în cadrul științelor umaniste sau al științelor culturii, aceasta înseamnă a le spune așa cum sînt pentru om și în această sferă a umanului, în sfera libertății. Principiul umanismului înseamnă că există, din punctul de vedere al aceluiasi principiu al obiectivității care se aplică tuturor științelor, în mod necesar, o diferență esențială între științele obiective (în sensul că se ocupă de natură, în cadrul necesității sau cauzalității) și, pe de altă parte, științele culturii sau științele umaniste, care se ocupă cu ceea ce creează omul ca subiect universal liber.

Libertatea se înțelege aici în sensul filosofic al termenului, anume: o activitate liberă este o activitate al cărei obiect este infinit, un obiect care se creează în mod continuu, care nu-și are granițele stabilite dinainte. O activitate liberă nu-și epuizează niciodată obiectul, fiindcă îl creează în mod continuu. Același principiu al științelor umaniste implică a ne ocupa de ceea ce creează omul, de limbaj și de limbi, de artă, de religie și de mit, de știință, de filosofie, de aceste activități creatoare ale omului.

Se implică atunci, ca un prim corolar, că fundamentul acestor științe nu este, ca în cadrul științelor naturale un fundament în mod necesar ipotetic - adică ceva care se pune dedesubt, pentru că asta înseamnă ipoteză, ceva care se pune dedesubt ca să susțină afirmațiile noastre -, ci ceva ce știm deja toți, ca fiind subiecte ale acestor activități. Deci, fundamentul științelor noastre și al lingvisticii printre celelalte științe ale culturii este știința originară, intuitivă, pe care o are omul cu privire la ceea ce el însuși creează, ca subiect al acestor activități; asta în cadrul faptelor universale (se înțelege că nu în cadrul faptelor individuale, al faptelor particulare, care trebuiesc constatate ca atare). Nu putem, de exemplu, propune o ipoteză despre ceea ce este limbajul, sau despre ceea ce este arta, sau despre ceea ce este religia, știința sau filosofia, fiindcă ne-am preface și am fi ipocriți! În realitate, noi știm ce este limbajul, fiindcă îl facem noi, știm ce este religia fiindcă sîntem noi subiecte de religie și știm ce este arta, fiindcă sîntem toți subiect de artă. Spunea Benedetto Croce, la începutul *Breviarului de estetică* tocmai așa (și este interesant că o spune acolo, fiindcă *Breviarul* fusese pregătit pentru *Enciclopedia britanică*, pentru un mediu în care aceste lucruri nu se înțeleg în mod imediat), spunea: "a la domanda che cosa sia l'arte si potrebbe rispondere celiando che l'arte e quello che tutti sanno che cosa sia, che non sarebbe una celi sciocca", anume: la întrebarea ce este arta s-ar putea răspunde cu o glumă, spunînd că arta este ceea ce toți știu că este, că n-ar fi o glumă de prost gust - fiindcă, într-un sens toți știm ce este arta.

Atunci, ce înseamnă asta pentru știință, dacă fundamentul este tocmai această știință originară, în sensul lui Husserl, această știință pe care fiecare om o are cu privire la sine însuși? Înseamnă că, în teoria și în explicarea faptelor de limbă sau din alte domenii ale culturii, în realitate, problema noastră, problema omului de știință, este să treacă de la un nivel de cunoaștere la alt nivel de cunoaștere, de la nivelul de cunoaștere pe care îl are în cazul nostru vorbitorul, anume nivelul intuitiv, nivelul neexplicat și nejustificat, însă cu totul sigur al vorbitorului, la alt nivel, la nivelul unei cunoașteri justificate, al unei cunoașteri fondate, al unei cunoașteri explicate, adică trecerea de la ceea ce Hegel numea *bekannt* la ceea ce același Hegel numea *erkannt*, de la ceea ce se cunoaște în mod intuitiv la o cunoaștere reflexivă, justificată.

Cînd spuneam ieri că am învățat multe lucruri de la Hegel, mă gîndeam între altele și la acest principiu fundamental de trecere de la *bekannt* la *erkannt*, de la cunoașterea intuitivă la cunoașterea reflexivă și justificată. În același timp, făceam o aluzie și la Leibniz, la acest extraordinar tratat de teoria cunoașterii, într-un sens, sau de fenomenologie a cunoașterii, care este tratatul de numai cîteva pagini al lui Leibniz, *Meditatio de cognitione, veritate ac ideis*, unde Leibniz stabilește aceste grade ale culturii, aceste niveluri ale culturii și unde se prezintă tocmai un tip de cunoaștere pe care îl numește *cognitio confusa*, care este o cunoaștere sigură însă nejustificată, și o *cognitio clara*, care poate fi nu numai *confusa*, ci și *cognitio clara adequata*, adică o cunoaștere adecvată, o cunoaștere fundată, justificată,

spre care tind toate științele. Leibniz însuși, în acest mic tratat, identifica cunoașterea artistică și cunoașterea într-un sens și lingvistică a vorbitorului, a tuturor celor care sînt ei înșiși subiecte ale unei activități, această cunoaștere *clara confusa*, adică sigură însă nejustificată și identifica cunoașterea științifică cu cunoașterea *clara adaequata* (sau cel puțin cu o cunoaștere care tinde la acest grad de cunoaștere *adaequata*). Un filosof prieten, pe care am onoare și bucuria să-l am printre ascultători, Josef Simon, știe că eu propuneam elevilor mei de la Tübingen să învețe pe de rost acest mic tratat al lui Leibniz, ca să-și dea seama de ceea ce facem în științele umane, dat fiind că acest tratat se află și la baza altor științe, de exemplu estetica, așa cum a fost ea delimitată, fundată ca știință filosofică autonomă de Baumgarten - a fost fundată tocmai pe baza acestor distincții ale lui Leibniz în *Meditatio de cognitione, veritate ac ideis*.

În același timp, asta înseamnă și un alt corolar, și anume implică faptul că tot ceea ce interpretăm în domeniul uman are o bază teoretică, o cunoaștere universală pe care o avem deja, cel puțin într-o formă intuitivă. Și, dacă avem într-o formă intuitivă această cunoaștere, înseamnă că avem o teorie, totdeauna, chiar atunci cînd credem că nu avem niciuna, fiindcă avem această cunoaștere a universalului, ca subiecte ale acestor activități. Aceasta înseamnă că teoria însăși nu este altceva decît cunoașterea universalului în fapte, în faptele concrete, că teoria nu este o construire arbitrară de modele care eventual s-ar putea aplica sau s-ar putea să nu se aplice - și dacă nu se aplică cu afit mai rău pentru o realitate, cum s-a spus uneori! - ci, dimpotrivă, se implică faptul că teoria este cunoașterea universalului în faptele înseși; și este tocmai ce spune și cuvîntul ca atare: teoria înseamnă "a vedea", "a contempla" în fapte esența lor universală și înseamnă a recunoaște universalitatea în aceste fapte.

Corolarul corolarului este că trebuie să admitem o unitate permanentă între teorie și studiul empiric. Mulți critici s-au întrebat de ce cineva care se ocupă cu teoria interpretează și fapte de multe ori mărunte sau de ce în interpretarea acestor fapte nu se aplică anumite modele de interpretare explicite, modele abstracte, construite dinainte. Eu la aceste obiecții nu fac altceva decît să surd, tocmai fiindcă eu susțin unitatea dintre teorie și studiul empiric. Nu există nici o teorie independentă sau anterioară faptelor, anterioară studiului empiric, fiindcă teoria însăși este recunoașterea universalului în fapte și nu există un studiu empiric, studiu de fapte, fără o teorie cel puțin implicită (s-ar putea să fie o teorie proastă, deficientă, fără îndoială!). Fiecare interpretare serioasă a unui fapt este în același timp și o contribuție la teorie. O interpretare nu poate fi făcută decît din punctul de vedere al unei teorii, cel puțin implicite.

Asta înseamnă că susținem deopotrivă acest caracter hermeneutic sau această proprietate hermeneutică a științelor culturii. Științele culturii sînt întotdeauna științe care interpretează, în toate sensurile; și cînd ni se pare că descriem, în realitate interpretăm, și interpretăm pe baza celor ce știm noi înșine și pe baza a ceea ce am învățat de la alții care au ajuns la o formulare explicită înaintea noastră, în decursul istoriei. Aceasta nu numai pentru faptele care se descriu în actualitate sau - cum se spune în lingvistică - în sincronie, ci și pentru toate faptele istorice. În istorie, cînd interpretăm și cînd stabilim cum credem noi că sînt faptele istorice, nu facem altceva decît să asumăm poziția persoanelor pe care le interpretăm sau poziția unui contemporan, și să ne întrebăm pe noi înșine de ce în aceleași condiții am fi făcut asta, sau cutare, sau cutare lucru.

Deci, în realitate, ne interpretăm totdeauna pe noi înșine în măsura în care sîntem capabili să asumăm, pe baza alterității fundamentale a omului, să asumăm personalitatea, modul de a gândi al altora, chiar în timpuri cu totul diferite și îndepărtate de timpul nostru. Un filosof englez pe care eu îl apreciez foarte mult, din mai multe puncte de vedere, ca și din cauza biografiei lui particulare, (Collingwood), într-o carte extraordinară, scrisă tocmai despre esența istoriei, zice că, în realitate; cînd ne întrebăm de ce Brutus l-a omorît pe Cezar, ne întrebăm de ce eu, în situația lui Brutus și în aceleași condiții istorice, l-aș fi omorît pe Cezar. Și nu spune că așa trebuie să pună problema istoricului, ci că așa *se pune* în realitate, chiar cînd istoricul crede că pune problema obiectiv cu privire numai la Brutus. Ca să pună problema serios trebuie să reconstruiască această situație istorică, să se situeze el însuși în această situație istorică și să se întrebe care ar fi fost necesitatea sau finalitatea acestui act, în această situație istorică. Deci tot așa facem și în lingvistică atunci cînd ne întrebăm cu privire la fapte din trecut și cînd ne întrebăm cu privire la ceea ce s-a numit schimbarea lingvistică, adică faptele care se creează în limbaj și care devin apoi obiective într-o comunitate lingvistică. Tot așa, în realitate ne întrebăm: de ce eu în aceste condiții istorice aș fi adoptat această formă nouă, de exemplu pentru viitorul verbelor în limba latină sau latina numită vulgară.

Se crede uneori că obiectivitatea externă ar da mai multe garanții de obiectivitate decît această obiectivitate reală și singura posibilă în științele umane. În realitate, obiectivitatea externă, sau explicarea prin cauze care nu au nimica de-a face cu libertatea și cu lumea libertății nu numai că nu explică nimic, ci nici măcar nu pun problema. Problemele care se pare că ar fi rezolvate prin reducere la cauze externe nu numai că nu se rezolvă dar nici măcar nu au fost puse ca probleme. Și nimeni nu poate rezolva o problemă pe care nici măcar n-a pus-o. Cineva care pune problema cel puțin din acest punct de vedere al finalității actelor umane poate să dea, fără îndoială, și soluții greșite, dar, cel puțin, a pus în realitate problema, pe cînd ceilalți nici n-au pus măcar problema, deși aparent și-ar fi propus tocmai aceasta. Dacă în cadrul științelor umane nu numai obiectul cît și subiectul lor este omul și sîntem noi înșine, și dacă fundamentul este știința originară, atunci oamenii, în cele mai vechi timpuri, și-au pus și ei aceleași întrebări cu privire la aceleași obiecte. De aici, admițînd cum trebuie să admitem - fiindcă altfel ne-am critica pe noi înșine - că oamenii au fost totdeauna inteligenți și că totdeauna și-au pus în mod sincer anumite probleme, de aici, atunci rezultă al treilea principiu, principiul tradiției.

3. Principiul tradiției

Dacă oamenii au fost totdeauna inteligenți și și-a propus totdeauna aceeași cunoaștere a acelorași obiecte și și-a propus totdeauna și aceleași scopuri în crearea însăși a obiectelor, atunci trebuie să căutăm în tradiție tocmai aceste atitudini, această recunoaștere a scopurilor și a principiilor, afit în cadrul obiectelor culturii, cît și în cadrul științelor culturii. Spunea Ramón Menéndez Pidal, marele lingvist spaniol: în cultură totul este mai întii tradiție și apoi, în cadrul tradiției, faptele noi și revoluționare. Eu, mergînd ceva mai departe, însă nu mult mai departe, spun: cine spune numai lucruri noi nu spune nimic; fiindcă noutatea adevărată, efectivă, în științe și în cadrul culturii în general este o noutate care își are rădăcinile ei în tradiție și care nu disprețuiește ce s-a făcut pînă acum; fiindcă este o manifestare de orgoliu satanic faptul de a spune: vin eu și

aranjez lucrurile, tot ce s-a făcut pînă acum, tot ce s-a gîndit pînă acum au fost numai prostii. Asta înseamnă a disprețui toată lumea, de la origini și pînă în prezent și a nu recunoaște că toți oamenii au vrut să spună adevărul, să spună lucrurile așa cum sînt. Și dacă au greșit - și fără îndoială că au greșit - au greșit numai din această limitare esențială a omului și a științelor noastre, pentru faptul că se aflau într-un anumit moment istoric și pentru că priveau lucrurile dintr-o anumită perspectivă, din care nu puteau ieși.

De aici atunci vine în istoria lingvisticii și în interpretarea faptelor, în lingvistică în general și în lingvistica pe care o susțin eu în particular, prețuirea tradiției și faptul că mereu caut în tradiție antecedentele teoriilor de mai tîrziu, caut această intuiție cel puțin parțială în tradiție și că încerc în toate lucrările mele de istoria lingvisticii să arăt continuitatea problemelor și să arăt că s-au pus aceleași probleme și că, deci, nu putem nici măcar stabili o frontieră între o lingvistică, cum se spune, neștiințifică sau preștiințifică pînă la începutul secolului al 19-lea și apoi o lingvistică științifică. Din punct de vedere al metodei, fără îndoială s-a afirmat o metodă nouă, proprie, a lingvisticii, la începutul secolului al 19-lea, însă problemele au fost totdeauna aceleași, atît problemele de teorie, cît și problemele de descriere și de istorie. În Renașterea italiană, de exemplu, găsim exact aceleași principii de explicare istorică prin superstrat, prin substrat și prin diferențierea social-culturală a limbilor ș.a.m.d.

Dacă toți oamenii au fost totdeauna inteligenți și și-au pus aceleași probleme, înseamnă că și astăzi toți sînt inteligenți și toți vor să spună, cînd sînt de bună credință, lucrurile așa cum sînt și că nu numai noi, care am formulat în mod explicit aceste principii, ci și cei care n-au formulat principiile le aplică totuși, cel puțin intuitiv cînd se întrebă cu privire la faptele lingvistice.

4. Principiul antidogmatismului

De aici vine atunci principiul antidogmatismului, care nu este altceva decît principiul tradiției, însă aplicat ori pancronic ori sincronic, aplicat chiar și la lingvistica actuală sau la știința actuală. Asta înseamnă că toate teoriile, dacă sînt sincere și dacă nu sînt de rea credință, toate se bazează pe aceeași cunoaștere intuitivă, originară și că deci toate spun lucrurile așa cum sînt, cel puțin dintr-o anumită perspectivă. Toate conțin un sîmbure cel puțin de adevăr. Așa cum spun eu cu o formulare mai incisivă, nici o greșeală nu este numai greșeală, ci și greșelile conțin ceva, cel puțin o intenție de adevăr și că datorită noastră, cînd interpretăm, este tocmai să interpretăm în sensul adevărului, nu să criticăm pur și simplu, căci asta nu ne duce la nimic. Să criticăm faptele care sînt deviate, care sînt greșeli și să vedem ce se află într-o teorie, într-un mod de a vedea, totuși, ca sîmbure de adevăr, chiar dacă tot restul trebuie să-l respingem. În loc să respingem toate celelalte teorii, să le acceptăm pe toate în măsura în care, totuși, spun lucrurile așa cum sînt.

Și aicea voi aduce tot o idee într-un sens a lui Leibniz, care vorbea de sistemele filosofice și spunea că sistemele filosofice sînt toate adevărate prin ceea ce afirmă și că sînt toate false prin ceea ce neagă. Același lucru s-ar putea spune despre teoriile lingvistice, că toate teoriile au văzut sau au stabilit ceva, dintr-o anumită perspectivă, despre limbaj. Acest mod de a vedea lucrurile nu înseamnă nici un fel de eclecticism, nici un fel de poziție eclectică, ci înseamnă tocmai, cum spuneam, numai antidogmatism, adică a nu recunoaște nimic în mod necritic, ci a interpreta totul, și teoriile, în sens critic, însă în sens pozitiv; adică, în loc să ne întrebăm, ca să dau un exemplu mai concret,

înainte să respingem pe Hjelmslev fiindcă reduce lingvistica la un fel de algebră, la un fel de matematică, să ne întrebăm de ce face asta, care este sensul acestui punct de vedere. În loc să-l respingem pur și simplu pe Bloomfield pentru că nu admite interpretarea, considerarea și studierea semnificației, să ne întrebăm de ce, care este necesitatea internă a sistemului foarte coerent al lui Bloomfield, care îl duce în mod necesar la acest sacrificiu pe care el îl resimțea într-adevăr ca pe un sacrificiu; însă Bloomfield credea, din punctul de vedere al științei și al concepției de știință pe care o susținea, credea că aceasta este necesar și inevitabil, și că nu se poate face altfel știință.

Deci aceasta explică toate lucrările mele de interpretare și faptul că aplic ideii care mi se par potrivite sau juste ale altora, fără nici o teamă de a părea neoriginal. Originalitatea nu constă în a spune prostii noi ci în a admite și adevăruri vechi, vechi chiar de sute și mii de ani, și de a le utiliza într-o sinteză nouă, într-o interpretare nouă, cît mai adecvată, cît mai apropiată de realitatea obiectului. Cred că acest principiu explică și interpretările mele în cadrul lingvisticii contemporane și această formulă pe care o întrebunțez mereu și care a apărut și ca titlu la o carte, cel puțin, *Leistungen und Grenzen - Alcances y límites*, adică realizări și limitări ale diferitelor teorii, ce e bun, ce este utilizabil și care sînt și aceste frontiere, aceste granițe necesare, date sau de punctul de vedere în știință, sau de concepția asupra limbajului însuși.

5. Principiul utilității publice

Și aici mă voi referi la un principiu stabilit de Leibniz, și anume: *scientia quo magis theorica, magis practica*, adică: știința, cu cît este mai teoretică, cu atît este și mai practică. Omul de știință, dacă se ocupă de cultură, de obiecte culturale, deci de ceea ce produce omul ca subiect creator, înseamnă că se află el însuși în acest mediu uman și că deci se ocupă de ceva care interesează pe toți oamenii, aștia timp cît toți oamenii sînt subiecte ale aceleiași activități.

Mai întîi, savantul nu-și poate permite să rămînă în turul său de fildeș sau numai în comunitatea (cum se spune acum în baza unei teorii destul de năstrușnice despre fazele științifice și despre evoluția științelor, teorie năstrușnică, fundată mai ales pe științele naturale), nu-și poate permite să rămînă în comunitatea oamenilor de știință și să vorbească numai pentru comunitatea oamenilor de știință! În realitate, el vorbește pentru toți cei care s-ar putea interesa de aceleași fapte, iar cei care s-ar putea interesa sînt toți oamenii.

Ar însemna, cînd vorbim despre limbaj și despre limbi, să vorbim numai în cadrul comunității restrînse a lingviștilor, numai pentru lingviști și numai despre chestiuni cu totul tehnice. Pentru știință și pentru cunoașterea generală a obiectului noi vom întrebunța limbajul natural, limbajul curent, ca să ne înțeleagă și alții, să ne înțeleagă, dacă este posibil, toți: "cine cetește să înțeleagă", zicea un cărturar mai demult.

Deci, să nu scriem într-un fel în care alții nu ne-ar înțelege. Asta înseamnă, pentru mine, în privința deciziei referitoare la formalizare, o opțiune pentru neformalizare; și mai înseamnă, în același timp, la alegerea terminologiei, să zicem așa încît să înțeleagă cît mai mulți. Pe cînd alți lingviști au crezut necesar să creeze o terminologie cu totul nouă ca să fie coerentă, eu, dimpotrivă, mi-am propus în terminologie să întrebunțez cuvintele curente, din limba de toate zilele și să le transform pe ele în termeni tehnici, însă păstrînd semnificația lor de bază în limbă. Cînd spun

semnificație sau *desemnare* întrebuițez cuvîntul cu sensul de bază pe care-l are în limba de toate zilele și, în același timp, îl delimitez în sens tehnic ca termen; ceea ce uneori nu s-a înțeles. Deci, tot așa, prin limbă se înțelege tot ceea ce toți înțelegem prin limbă, și prin *vorbit* tot ceea ce înțelegem prin vorbire, însă totul este definit apoi în cadrul unei discipline care nu renunță la coerență prin faptul că se bazează pe concepte, pe noțiuni ale limbii de toate zilele, fiindcă aceste noțiuni sînt tocmai noțiunile din acele științe originare, acele intuiții care stau la baza științei noastre. Deci, nici limbaj matematic, nici terminologie, să-i zicem așa, esoterică !

În al doilea rînd, același principiu înseamnă că, dacă nu ne retragem în turmul de fildeş sau în comunitatea noastră de savanți, de știutori - parcă numai noi am fi știutori! -, atunci să luăm în serios toate interesele vorbitorilor cu privire la limbaj și să înțelegem ce spun eu, tot așa, cu o formulă mai extremă, cu această formulă: limbajul funcționează prin și pentru vorbitori, nu prin și pentru lingviști! Deci, tot ceea ce crede vorbitorul, tot ceea ce interesează pe vorbitor, trebuie să intereseze și pe lingvist, și lingvistul trebuie să plece de la ceea ce crede vorbitorul; într-un sens, vorbitorul are totdeauna dreptate. Lingvistul are și el dreptate ca vorbitor, fiindcă și el e din fericire cuvîntător, nu ține de lumea celor care nu cuvîntă!

Deci, în afară de faptul de a lua în serios tot ceea ce crede și vrea vorbitorul cu privire la limba pe care o întrebuițează, să arătăm același interes pentru toate formele lingvistice aplicate. Pe vorbitor îl interesează și politica lingvistică, îl interesează dacă limba pe care o vorbește la Chișinău sau la Mihăileni unde m-am născut eu, e altă limbă decît limba română. Atunci lingvistul trebuie să spună că nu-i altă limbă, că-i aceeași limbă, pe care o vorbim toți românii de pretutindeni. Pe vorbitor îl interesează afirmarea acestei limbi, afirmarea limbii lui naționale, a limbii lui materne. Deci lingvistul trebuie să se ocupe și cu asta, să se ocupe cu planificarea lingvistică și cu politica lingvistică. Se înțelege, în calitate de lingvist: să arate care sînt problemele reale, să ia atitudine ca subiect politic, dat fiind că și lingvistul și în general omul de știință nu-i un neputincios politic sau practic. Tot așa, se cuvine să avem interes pentru problemele practice, pentru problemele didactice ale limbii. Nici un aspect practic, nici un aspect al lingvisticii aplicate nu e minor, nu e nedemn de interesul lingvistului!

S-a considerat așa timp de un secol și mai bine, că problema exprimării corecte, problema corectitudinii în limbă ar fi o problemă minimă, o problemă a diletanților, o problemă care n-ar putea interesa pe lingviștii serioși, care, fiind ei și pozitivisti, și în același timp și foarte naivi din punct de vedere epistemologic, ar spune: *leave the language alone*, lăsați limbajul singur, că se dezvoltă el și așa! Dimpotrivă, problema exprimării corecte este o problemă foarte serioasă și o problemă de teorie lingvistică serioasă și deci lingvistul are și el datoria să ia în studiu această problemă care îl interesează pe vorbitor.

Toate acestea explică deci interesul meu constant pentru problemele lingvistice aplicate, pentru problemele teoretice ale raporturilor între limbaj și politică, pentru problemele didactice ale predării limbii naționale, pentru problema corectitudinii, ca și faptul că deja în 1957 am scris o carte care încă n-a fost publicată, dar care are acest titlu, *Problema exprimării corecte*, în care arăt care este fundamentul și care este, în același timp, să zicem

așa, profunzimea problemelor de corectitudine în limbă, probleme pe care, se înțelege, vorbitorul le pune numai în mod intuitiv și cu formulări care nu sînt acceptate în lingvistică. Lingvistul nu poate respinge însă aceste formulări și trebuie să se întrebe care este sensul lor adevărat, cum ar face lingvistul serios dacă ar vrea - și trebuie să vrea! - să treacă de la planul cunoașterii intuitive la planul cunoașterii reflexive. Vă mulțumesc!

Transcrierea de pe bandă magnetică, Eugen Munteanu